



KAPITOLA 8

Zákony týkající se práce s informacemi
+
Etická pravidla v prostředí internetu

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ



Otázka k zamyšlení



**Čas potřebný
ke studiu**



Definice



Příklad



**Doplňující
informace**



Shrnutí



**Doplňující
literatura**



**Důležité,
zapamatovat**

STUDIJNÍ CÍLE KAPITOLY

- interpretovat význam jednotlivých zákonů
- vysvětlit a interpretovat etická pravidla v prostředí Internetu

KLÍČOVÁ SLOVA

- autorský zákon
- zákon o svobodném přístupu k informacím
- zákon o ochraně osobních údajů
- knihovní zákon
- etika
- informační etika
- etické kodexy

STRUČNÝ OBSAH KAPITOLY

Zákony

- 121/2000 Sb. - Autorský zákon
- 106/1999 Sb. - O svobodném přístupu k informacím
- 257/2001 Sb. - Knihovní zákon
- 101/2000 Sb. - O ochraně osobních údajů

Informační etika

- Etika tvůrce informace
- Etika zprostředkovatele informace
- Etika uživatele informacemi

Počítačová etika

Etické kodexy v informační etice

Čas potřebný ke studiu: 70 minut



Kolik času budu
potřebovat...

|| ZÁKONY TÝKAJÍCÍ SE PRÁCE S INFORMACEMI

V předcházející části kurzu jsme narazili na problematiku citování použité literatury a na další témata, která jsou ošetřena zejména etickými pravidly. Pouze toto ošetření není dostačující. Na řadu tedy přichází legislativní normy. Většinou vychází právě z těchto etických pravidel. Zatímco ty pouze stanovují pravidla chování, legislativní normy ošetřují i postihy pro případ jejich nedodržení.

Věnovat se budeme zejména autorskému zákonu. Dále zákonu o svobodném přístupu k informacím, knihovnímu zákonu a zákonu o ochraně osobních údajů.

121/2000 Sb.

O právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)

V souvislosti s prudkým rozvojem moderních technologií nabyt v ČR dne 1. 1. 2000 účinnosti nový autorský zákon, který reagoval na společenské změny tak, aby co nejvíce ochraňoval zájmy autorů. Nejzávažnějším problémem, se kterým musí autoři bojovat, je porušování jejich majetkových práv. Tedy zejména neoprávněné užívání díla (např. ilegální software).

Nový zákon proto upravil zejména problematiku práv autora k jeho dílu vzhledem ke změnám, které neustále probíhají. Nově také obsahuje právní ochranu pořizovatele databáze k jím pořízené databázi, která dosud nebyla našim právem upravena. Oproti dosavadní úpravě této problematiky, nový autorský zákon odděluje osobnostní a majetková práva autorů.

Právo autora k jeho dílu vzniká okamžikem, kdy je dílo vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě. Zničením tohoto nosiče právo nezaniká. Autor má výlučná práva osobnostní a majetková.

- **Osobnostní práva** autora k jeho dílu zahrnují zejména právo rozhodovat o metodách zveřejnění svého díla a také o uvádění svého autorství.
- Autor má právo na nedotknutelnost svého díla.
- Rozhoduje také o změnách obsahu a jiných zásazích.
- Těchto práv se autor nemůže vzdát. Jsou nepřevoditelná a zanikají smrtí autora.



Osobnostní práva



Majetková práva

- **Majetková práva** stanovují právo autora a oprávněných osob pro užití díla.
- Poskytnutím oprávnění pro užití díla jinou osobou právo autorovi nezaniká.
- Právem dílo užít se myslí zejména právo na:
 - rozmnožování díla
 - rozšiřování
 - pronájem
 - půjčování
 - vystavování

Další majetková práva jsou detailně popsána v zákonu.

- Majetková práva trvají, pokud není dále stanoveno jinak, po dobu autorova života a 70 let po jeho smrti. Pokud je dílo kolektivním výsledkem práce několika autorů, počítá se tato doba od smrti posledního z nich.
- Je-li autor anonymní, trvají majetková práva 70 let od jeho oprávněného zveřejnění.
- Pokud nebylo dílo zveřejněné během 70 let od jeho vytvoření, majetková práva po uplynutí této doby zanikají.

Autorský zákon upravuje i problematiku citování, kterou se detailně zabýváme v jiné části kurzu. Do práva jiných autorů nebudete zasahovat zejména tehdy, pokud opatříte použitý text bibliografickou citací. Vždy je nutno uvést jméno autora, nejde-li o dílo anonymní, nebo jméno osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost, a dále název díla a pramen.

V roce 2006 vešla v platnost novela autorského zákona. Tato novela se věnuje zejména harmonizaci českého autorského práva se směrnicemi EU. Přijata byla z důvodu doplnění původního znění zákona a odstranění nedostatků, které se negativně projevovaly na právech autorů.

Jde především o tyto oblasti:

- kolektivní správa výtvarných děl – právo autora díla na odměnu při opětovném prodeji profesionálním obchodníkem
- televizní a rozhlasové vysílání
- ochrany autorských práv – upevnění pozice nositelů práv a snadnější prokazování porušování těchto práv - tato úprava byla provedena nad rámec autorského zákona a je součástí občanského soudního řádu a zákona o přestupcích

106/1999 Sb.

o svobodném přístupu k informacím

Zákon upravuje podmínky práva svobodného přístupu k informacím a stanoví základní podmínky, za nichž jsou informace poskytovány. Mezi subjekty, mající povinnost poskytnout informace, patří státní orgány, orgány územní samosprávy, orgány veřejné správy a subjekty, jejichž povinnosti jsou upraveny zvláštními předpisy.

Tento zákon stanovuje, jaké informace jsou subjekty povinny poskytnout a jakým způsobem, jaká omezení se vztahují na poskytování informací (obchodní tajemství, ochrana osobnosti a utajovaných informací) a stanovuje průběh podávání a vyřizování žádostí o poskytnutí informace.

Každý občan má právo na všechny informace, kterými disponují orgány státní a územněsprávní instituce, které rozhodují o právech jiných osob (profesní komory, soudní znalci, notáři atd.). Jaké informace tedy můžete požadovat?

- základní údaje o povinném subjektu, kontakty, organizační struktura
- sazebník úhrad za poskytování informací
- výroční zprávy subjektu
- seznam dalších subjektů (příspěvkových, rozpočtových, organizačních), které jsou zřízeny povinným subjektem a jsou navázány na jeho rozpočet
- informace o rozpočtu
- informace o plánovaných úpravách zeleně
- informace o výběrových řízeních a o firmách, které se jich účastní
- mnohé další

S žádostí o informace se na úřady obračejte ústně nebo písemně. Informace Vám musí být poskytnuta do 30 dní. Odvolat se můžete na orgán nadřízený této instituci. Dříve než budete žádat o nějakou informaci, prohlédněte pečlivě webové stránky. Nový zákon totiž úřadům mimo jiné ukládá povinnost po určité době zveřejňovat základní údaje a návod, jakým postupovat při žádání informací. Na Internetu mají být zveřejněny i údaje, které jsou ze zákona veřejné.

257/2001 Sb.**o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon)**

Tento zákon upravuje systém knihoven poskytujících veřejné knihovnické a informační služby a podmínky jejich provozování. Nevztahuje se na knihovny provozované na základě živnostenského oprávnění. Mimo základní pojmy vymezuje systém knihoven v ČR, druhy knihoven a poskytování služeb uživatelům.

Jedna z hlavních částí se věnuje popisu služeb, které knihovny poskytují. Knihovnické a informační služby spočívají ve zpřístupňování dokumentů z fondu dané knihovny, ale i dalších informací, prostřednictvím EIZ a vnějších informačních zdrojů. Zaměstnanci knihovny poskytují uživatelům ústní bibliografické, referenční a faktografické informace a rešerše, a umožňují přístup k informacím na internetu, ke kterému mají knihovny bezplatný přístup (svým uživatelům tedy internet zpřístupňují bezplatně).

Mezi další služby patří přístup k placeným bázím odborných dat, vzdělávací činnost, vydávání tematických publikací, poskytování reprografických služeb a mnohé další. Vy sami se můžete podívat do knihovního řádu na popis služeb, které Vám Vaše knihovna poskytuje a na podmínky jejich poskytování.

101/2000 Sb.**o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů**

Zákon upravuje ochranu osobních údajů o fyzických osobách, práva a povinnosti při zpracování těchto údajů, a stanoví podmínky, za nichž se uskutečňuje jejich předávání do jiných států.

Co je považováno za osobní údaj?

- příjmení, jméno
- tituly před jménem, tituly za jménem
- rodné číslo
- pohlaví
- státní občanství
- číslo občanského průkazu
- místo narození
- rodinný stav
- údaj, zda osoba má trvalý pobyt v ČR
- trvalá adresa
- údaj o změněné pracovní neschopnosti

Každý, kdo požaduje vaše osobní údaje, musí mít k jejich využití váš souhlas nebo ho ke shromažďování osobních údajů musí opravňovat zákon. Vaše osobní údaje mohou být využívány pouze s Vaším písemným souhlasem. Před podpisem se ujistěte, že jste obdrželi všechny informace o jejich zpracování. Své osobní údaje sděľujte, pokud cítíte, že máte zajištěno soukromí a že nebudou zneužity, např. k reklamním účelům.

Dále se zákon věnuje právům a povinnostem při zpracování osobních údajů a citlivých dat. Řeší postavení, organizaci a činnost Úřadu pro ochranu osobních údajů a v neposlední řadě sankce, které nastupují při nedodržování povinností vyplývajících ze zákona.

|| ETICKÁ PRAVIDLA V PROSTŘEDÍ INTERNETU

S otázkami etiky se setkáváme téměř v každém odvětví lidské činnosti. Vzhledem k prudkému rozvoji informačních a komunikačních technologií (ICT) se začíná etika stávat součástí našeho každodenního života. Každý z nás se běžně pohybuje v tzv. informačním sektoru.

Do informačního sektoru patří především:

- informatika
- počítačový průmysl
- knihovnictví
- archivnictví
- žurnalistika
- publikační činnost

Následující text Vás seznámí, nejen se základními pojmy, ale také s důležitou oblastí etiky tvůrce a zprostředkovatele informace. Všichni pracujeme s informacemi, ať už jde o jejich sběr, třídění nebo přenos, a právě tento způsob práce s informací podléhá určitým etickým zásadám.

Zaměříme se také na etické kodexy, které jsou uplatňovány v prostředí webu. Pro začátek je třeba odlišit dva pojmy, které někdy bývají nesprávně zaměňovány.

Etika

Pojem etika pochází z řeckého pojmu ethos, který překládáme jako zvyk, mrav nebo obyčej. Dnes chápeme etiku jako uplatňování pravidel mravní povahy, jako principy, kterými se rozhodují mravní problémy ve společnosti. Obecně lze tedy říct, že etika je nauka, která se zabývá správným jednáním ve společnosti.



Morálka

Etika je často zaměňována s morálkou. Tyto dva pojmy nemůžeme považovat za totožné. Morálka je předmětem etiky, je její praktickou stránkou. Morálka hodnotí lidské jednání z hlediska dobra a zla.



INFORMAČNÍ ETIKA

Informační etikou je nazývána oblast etiky, která se uplatňuje při práci s informacemi. Týká se svobody projevu a práva na informace. Na rozdíl od "klasické" etiky je úzce propojena s Ústavou a zákony dané Země.

Při práci s informacemi je důležité dodržovat určité povinnosti. Ty se liší podle toho kdo a v jaké pozici k informacím přistupuje. Uživatele informací můžeme rozdělit do tří základních skupin - etika tvůrce, zprostředkovatele a uživatele informací.

Etika tvůrce informací

Tvůrce informace má největší morální zodpovědnost. Jeho dílo může mít dopad na celou společnost. Zejména on by tedy měl dbát na dodržování jistých zásad. Mezi nejdůležitější patří:

- šířit pouze pravdivé, nezkreslené a ověřené informace
- sdělovat pouze informace, které jsou ku prospěchu společnosti
- nešířit lži, polopravdy nebo dvojsmyslné informace
- nešířit informace, které podněcují nenávisť mezi lidmi
- správně citovat použité zdroje
- nepublikovat stejný obsah vícenásobně
- nepsat proti svému morálnímu přesvědčení



Etika tvůrce informací

Etika zprostředkovatele informací

Zprostředkovatel informace (vydavatel, nakladatel atd.) by měl dbát zejména na dodržování následujících povinností:

- respektovat práva autorů
- zajistit stejný přístup všem
- informace utajovat pouze v případě, že by mohly být zneužity
- nezkreslovat záměrně výběr informací, který by mohl vést k deformovanému vnímání skutečnosti
- neuplatňovat vlastní morální zásady
- poskytovat správné informace a poskytovat je včas



Etika zprostředkovatele informací

Etika uživatele informací

I uživatel informace, její příjemce, tedy čtenář, má jistá práva a povinnosti:

- právo na svobodný výběr informace
- získané informace využívat pro vlastní rozvoj i pro pomoc ostatním
- právo na zachování důvěrnosti informačního požadavku
- právo uživatele být informován



Etika uživatele informací

Počítačová etika

S prudkým rozvojem ICT vznikla poptávka po specializované disciplíně, zabývající se novými morálními problémy, mezi něž patří například krádeže SW, počítačová kriminalita, cyber-terorismus a další zneužití ICT. Počítačová etika se obecně zabývá dopadem ICT na společnost a tento dopad se snaží korigovat jejím etickým užíváním

Právě s touto oblastí etiky úzce souvisí problematika etických kodexů a pravidel správného jednání v informačním sektoru.

Etické kodexy v informační etice

Jak bylo zmíněno výše, oblast informační etiky je úzce propojena jak s národním, tak i mezinárodním právem. Pravidla etického jednání upravují právní normy, mezinárodní úmluvy a etické kodexy různých oblastí (knihovnické, novinářské atd.).

Nás bude nejvíce zajímat oblast etických kodexů, kterých existuje nepřehledné množství. Podívejme se blíže alespoň na některé z nich.

▪ Desatero počítačové etiky

Tato pravidla formuloval Patrick Sullivan z institutu pro počítačovou etiku ve Washingtonu.

1. Nepoužiješ počítače ke škodě jiného.
2. Nebudeš ničivě zasahovat do práce druhých lidí.
3. Nebudeš slídit v souborech jiných lidí.
4. Nepoužiješ počítače ke krádeži.
5. Nepoužiješ počítače pro křivé svědectví.
6. Nepoužiješ nebo nepořídíš kopii softwaru, který jsi nezaplatil(a).
7. Nepoužiješ neoprávněně počítačového zdroje jiných lidí.
8. Nepřivlastníš si intelektuální dílo jiného.
9. Budeš přemýšlet o společenských následcích programu, který jsi stvořil(a).
10. Budeš používat počítače ohleduplně a s úctou.



Desatero počítačové etiky

Je patrná inspirace křesťanským Desaterem. Tato pravidla pouze apelují na dodržování etických a morálních zásad při práci s ICT, nestanovují ale sankce za jejich nedodržování. Velký důraz je kladen zejména na vlastnická práva autorů.

▪ Netiquette

Pravděpodobně nejčastěji se setkáváte s pravidly Netiquetty, a to aniž byste to možná tušili. Netiquette je síťová etika. V deseti bodech (které jsou opět podobné křesťanskému Desateru) stanovuje zásady slušného chování při komunikaci prostřednictvím sítě.

Netiquette není zákon a její dodržování nemůže být vynuceno. Pokud se tímto doporučením budete řídit, komunikace s Vámi bude pro ostatní mnohem příjemnější. Netiquette nemůže být chápána jako něco, co omezuje uživatele webu. Jde o užitečný standard, který zlepší komunikaci a umožní mu vyhnout se mnohým neshodám a problémům.

Jako další, neméně důležité, uvádíme následující etické kodexy:

- Kodex ACM
- Kodex ALA
- Novinářský kodex
- Etický kodex tlumočníka a překladatele
- Mezinárodní etický kodex pro pracovníky sdělovacích prostředků
- Kodex UNESCO pro psaní vědeckých publikací

Oblast informační etiky je velice rozsáhlá a není v našich možnostech zachytit všechny její aspekty. Nastínili jsme Vám alespoň ty nejdůležitější problémy, týkající se zejména dodržování jistých povinností při práci s informacemi, a dodržování kodexů a zásad slušného chování při komunikaci a práci na internetu.

Všechny výše zmíněná doporučení nemohou být chápána taxativně. Jejich dodržování nemůže být vynuceno. Jde pouze o mravní základ každého člověka, který pracuje s informacemi a informačními a komunikačními technologiemi.



Shrnutí kapitoly

POUŽITÁ LITERATURA

- ČINČERA, Jan. *Informační etika*. [s.l.] : [s.n.], 2002. 81 s. Dostupný z WWW: <<http://obcan.ecn.cz/index.shtml?w=f&f=-&x=131144>>. ISBN 80-210-2981-1.
- VANCE, David. *Information Systems Ethics*. [cit. 2007-07-17]. Dostupný z WWW: <<http://cyberethics.cbi.msstate.edu/#syllabi>>.
- ZLATUŠKA, JIŘÍ. *Počítače, jejich užití či zneužití*. Zpravodaj ÚVT MU. ISSN 1212-0901, 1997, roč. VII, č. 4, s. 1-4.
- School of Information Sciences. *Information Ethics* [online]. 2007 , 4/30/07 [cit. 2007-07-17]. Dostupný z WWW: <<http://www2.sis.pitt.edu/~ethics/index.html>>.